

A detailed oil painting of Józef Piłsudski, the Polish statesman and military leader. He is depicted from the waist up, seated in a large, ornate chair with a red upholstered back. He has a serious expression and a prominent mustache. He is wearing a dark blue military uniform with gold braiding on the collar and cuffs, and a sash across his chest. The background is dark and indistinct.

Jan Rećko

Józef Piłsudski
w Sokółce

Publikacja ukazała się w 400-lecie nadania praw miejskich Sokółce,
dzięki wsparciu Urzędu Miejskiego w Sokółce.

Szczególne podziękowania dla Stanisława Małachwieja
Burmistrza Sokółki.

Józef Piłsudski w Sokółce

Autor:
Jan Rečko

Pomysłodawca i redaktor cyklu:
Jarosław Lewandowski

Korekta:
Dorota Biziuk, Grażyna Gliwka

Na okładce portret Piłsudskiego L. Machalskiego

REPRINT Bydgoszcz 2009

Druk:
Drukarnia TINTA
13-200 Działdowo, ul. Żwirki i Wigury 22
www.drukarniatinta.pl

Portret Józefa Piłsudskiego z odręcznym autografem
(ze zbiorów autora)

Józef Piłsudski przejeżdżał przez Sokółkę wielokrotnie. Wszystkie przejazdy kolejowe na trasie Wilno – Warszawa, wyjazdy do Druskiennik lub Piekieliszek prowadziły przez Sokółkę. W początkowym okresie działalności Piłsudski korzystał z transportu kolejowego. Niemym świadkiem tych przejazdów był miejscowy dworzec PKP. Na sokólskim dworcu nie było specjalnych powitań Marszałka, tak jak to miało miejsce w Białymstoku, czy Grodnie. Ponadto wiadomo, że podróże Piłsudskiego utrzymywano w ścisłej tajemnicy, tak że sami kolejarze na mijanych stacjach, dowiadywali się o nich dopiero po fakcie – najczęściej z prasy.

W okresie sprawowania najwyższych godności państwowych Pierwszy Marszałek Polski korzystał z samochodu służbowego. Wówczas przejeżdżał przez centrum Sokółki. Nie wiadomo, ile razy zatrzymał się w mieście. Źródła historyczne odnotowują dwa pobyty Piłsudskiego w Sokółce we wrześniu 1920 roku, gdy trwały operacje wojenne związane z bitwą nad Niemnem. Szczegóły tych pobytów nie są znane. Pewne jest tylko to, że Józef Piłsudski w obu przypadkach spędził kilka godzin w mieście.

SOKÓŁKA – krótka historia

Od wczesnego średniowiecza obszar dzisiejszej Sokółki i jej okolic porastała puszcza. Tereny te zamieszkiwały plemiona Jaćwingów, którzy zajmowali się głównie rzemiosłem wojennym. Wiadomo, że Jaćwingowie organizowali częste najazdy na sąsiednie tereny. W 1282 roku miał miejsce ostatni najazd jaćwieski na Polskę. W odwecie wojska księcia krakowskiego Leszka Czarnego rozbiły ich pod Wasilkowem nad Supraślą. W następnym roku Jaćwingowie zostali ostatecznie pokonani w wyniku najazdu Krzyżaków.

Następnie obszar ten został zajęty przez Wielkie Księstwo Litewskie. W XV w. stanowił on pogranicze krzyżacko – litewsko – mazowieckie. Porastająca go Puszcza Grodzieńska (nazwa używana od XV w.) wchodziła w skład ekonomii grodzieńskiej. Tereny te były niezamieszkałe do XVI w. Osadnictwo przesuwało się w kierunku od Grodna na zachód oraz z zachodu – od Podlasia i Mazowsza. Przecinała je droga przez puszcze, zwana Wielką Drogą Królewską, łącząca Litwę z Koroną. Prowadziła wzdłuż rzek Łosośny i Sokółdy przez późniejszy Knyszyn do Tykocina i dalej na zachód. W 1. poł. XVI w. powstały królewskie dwory myśliwskie na trasie Knyszyn – Grodno. Pierwszy w Molawicy, o którym pierwsza wzmianka pojawiła się w 1521 roku i drugi Sokółka, wzmiankowany w 1524 roku. Przy dworze Sokółka zaczęła powstawać osada, pierwotnie nazywana Sucholdką, by ostatecznie stać się Sokółką.

W 1524 roku król Zygmunt Stary podarował Sokółkę dla swej drugiej żony Bony ze Sforzów d’Aragona, która zajęła się zagospodarowywaniem dóbr królewskich na Litwie. Bona przez pewien czas mieszkała we dworze Sucholdka. W 1565 roku król Zygmunt August ufundował w Sokółce kościół katolicki.

W połowie XVI w. Puszcze Grodzieńską podzielono na mniejsze kompleksy leśne, m.in. Puszcze Molawicką (nazwa od dworu w Molawicy – obecnie wieś Malawicze koło Sokółki). Pod koniec XVI w. powstało Leśnictwo Sokółskie, następnie osada targowa, jako jeden z ośrodków dóbr ekonomii grodzieńskiej. Na obrzeżach puszczy osadzano strażników leśnych. Wiadomo, że na terenie Puszczy Sokółskiej chętnie polował król Stefan Batory.

Na początku XVII w. Sokółka była już na tyle rozwiniętym ośrodkiem, że król Zygmunt III Waza nadał osadzie prawa miejskie. Potwierdzono je wystawionym w Warszawie przywilejem królewskim z 28 lutego 1609 roku. Przyjmuje się, że tego samego dnia Sokółka otrzymała również dwudzielny herb: z turem w górnym i rycerzem z obnażonym mieczem na dolnym polu. Przywilejem z 6 stycznia 1631 roku Zygmunt III ufundował parafię rzymskokatolicką pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny.

W 1638 roku Sokółka stała się wianem królowej Cecylii Renaty – żony króla Władysława IV Wazy. Po jej śmierci miasto przeszło na drugą królewską małżonkę Ludwikę Marię Gonzagę. Kroniki odnotowały, że król Władysław IV dwukrotnie przejeżdżał przez Sokółkę.

Przez miasteczko przetoczył się potop szwedzki. Szwedzi dokonali dużych zniszczeń Ciekawostką jest, że nawet noblista Henryk Sienkiewicz odnotował nazwę Sokółki, gdy opisywał pochód Kmicica w kierunku Prus. Następnie dzieła zniszczenia dopełniły wojska rosyjskie gen. Chowańskiego.

W czasach panowania Jana III Sobieskiego okolice Sokółki stały się terenem osadnictwa tatarskiego. Przywilejem z 12 marca 1679 roku król nadał okoliczne wsie – Bohoniki, Drahle i Malawicze – rotmistrzowi chorągwi tatarskiej Olejewskiemu i jego podkomendnym. Z kolei pułkownik Samuel Murza Krzczowski otrzymał wraz ze swoimi podkomendnymi Kruszyniany, Łużany i Nietupę koło Krynek. Tatarzy otrzymali ziemię za zasługi wojenne. Jak głosi legenda, król Jan III Sobieski w drodze na sejm grodzieński zatrzymał się w dworcu Krzczowskiego w Kruszynianach. Dziś po dworcu nie ma już śladu.

W 1698 roku przywilejem Augusta II zezwolono na osiedlanie się w Sokółce Żydów.

W 1777 roku w Sokółce urodził się dramaturg i redaktor „Kurieru Warszawskiego” Ludwik Adam Dmuszewski, a w 1805 roku – Paweł Gieniusz, przeor benedyktynów, badacz dziejów kościoła oraz flory poleskiej.

Prawdziwy rozkwit miasteczko przeżyło w 2 poł. XVIII w. za sprawą podskarbiego nadwornego litewskiego Antoniego Tyzenhauza, który sprowadził tu rzemieślników i wybudował manufaktury. W okresie jego działalności powstał plan przestrzennej przebudowy Sokółki z kompleksem parkowo – pałacowym, który został zaakceptowany przez Stanisława Augusta. Przy sokólskim rynku wybudowano wówczas dwanaście murowanych kamieniczek. W jednej z nich mieści się obecnie siedziba Muzeum Ziemi Sokólskiej. Wśród muzealnych zbiorów można zobaczyć posiadający bardzo ciekawą historię sztandar Związku Strzeleckiego, który ocalał dzięki sokółczance Genowefie Dziadule. Sztandar wraz z rodziną Dziadulów trafił w 1941 roku na Syberię, a następnie szczęśliwie wrócił do Polski. Wśród eksponatów znajduje się również makietka odsłoniętego w Sokółce 20 listopada 1996 roku pomnika Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Mieszcząca się w zabytkowym budynku siedziba Muzeum Ziemi Sokólskiej. fot. O. Bieńk

Sztandar Związku Strzeleckiego, wywieziony przez żonę Adolfa Dziadziły - dowódcy „Strzelca” – na Syberię w 1941 roku. Po pięciu latach zyski przywieziony z powrotem do Sokółki – fot. D. Biziuk

Model pomnika Marszałka Józefa Piłsudskiego w stowarzyszeniu Sokółki – fot. D. Biziuk

9 maja 1794 roku Sokółka zgłosiła akces do Powstania Kościuszkowskiego. Miejscowa szlachta powierzyła funkcję generała majora Konstantemu Jelskiemu, który zajął się tworzeniem oddziałów ochotniczych. W mieście stacjonował 100-osobowy oddział tatarski Azulewicza, wchodzący w skład 6 Pułku Tatarskiego. W drodze do Grodna 29 września 1794 roku w mieście zatrzymał się Naczelnik Tadeusz Kościuszko. Towarzyszył mu sekretarz Julian Ursyn Niemcewicz. Sokółczanie brali udział w walkach korpusu gen. Andrzeja Karwowskiego w obronie linii Narwi. Przez Sokółkę wycyfowała się armia litewska gen. Stanisława Mokronowskiego. Noc z 11 na 12 stycznia 1795 roku spędził w mieście ostatni król Rzeczypospolitej Stanisław August Poniatowski, udając się w otoczeniu wojsk rosyjskich do Grodna.

Po III rozbiore Polski, przez 11 lat Sokółszczyzna znajdowała się pod zaborem pruskim. Po traktacie w Tylicy w 1807 roku cesarz Francuzów Napoleon I przekazał ten teren Rosji – jako część nowo utworzonego obwodu białostockiego. 1 października 1808 roku po raz pierwszy powołano do życia powiat sokółski.

Wielkie nadzieje na niepodległość wiązano z kampanią napoleońską 1812 roku przeciw Rosji. Wyrazem tego była doniosła uroczystość dziękczynna w kościele na cześć Cesarza Francuzów 23 sierpnia 1812 roku – w przeddzień imienin Napoleona I.

Podczas Powstania Listopadowego w 1831 roku nad Sokółką rozbito oddział partyzancki Zaliwskiego, który wycofał się przez te tereny po nieudanej wyprawie wojsk gen. Giełguda na Litwę.

W 1839 roku w Sokółce powstała pierwsza cerkiew prawosławna, mieszcząca się w domach żydowskich. Począ-

ki obecności prawosławia, którego dotychczas nie było w tych stronach, wiązały się z napływem urzędników i wojsk carskich. W latach 1832 – 1838 w Sokółce stacjonował garnizon wojsk carskich – Smoleński Jegierski Pułk Feldmarszałka Kutuzowa. W 1860 roku trafił tu 63 Uglicki Pułk Piechoty. W 1837 roku Sokółka miała 151 prawosławnych mieszkańców, a w 1876 roku liczba ta wzrosła do 1270.

W 1853 roku w centrum Sokółki wzniesiono cerkiew pw. Aleksandra Newskiego. Obecnie parafia prawosławna liczy ok. 1200 osób, co stanowi 7% mieszkańców miasta.

W latach 1841 – 1848 w Sokółce wybudowano nowy, murowany kościół. Konsekracji świątyni pw. św. Antoniego Padewskiego (dotychczas była pw. Wniebowzięcia NMP) dokonano 6 czerwca 1850 roku. W latach 1901 – 1904 kościół został przebudowany. Świątynia ma pięć naw i dwie boczne kaplice pokryte kopułami. Taki układ architektoniczny jest rzadkością.

W 1862 roku miasto przecięła linia kolejowa Warszawa – Sankt Petersburg.

Po wybuchu Powstania Styczniowego 1863 roku naczelnikiem wojennym w Grodzieńskim został płk. Onufry Duchyński (weteran Powstania Listopadowego), a szefem sztabu kpt. Walery Wróblewski (od 1857 roku był kierownikiem sokólskiej szkoły leśnej). 29 kwietnia 1863 roku miała miejsce bitwa pod Waliłami koło Gródka. Trwająca zaledwie pół godziny walka zakończyła się porażką powstańców (42 zginęło, pozostali 120 z Duchyńskim i Wróblewskim na czele opuściło Sokółszczyznę). Oddziały powstańcze przechodziły przez te tereny kilkakrotnie.

W drodze do Wolności

Wojska carskie wycofały się z Sokółki w połowie sierpnia 1915 roku, po czym do miasta wkroczyły oddziały niemieckie. Nastąpiła nowa trwająca niemal cztery

Wieża grobowa przy cmentarzu w Sokółce. (Dz. 1, Recko)

Wieża grobowa poświęcona pamięci żołnierzy i powstańców. (Dz. 1, Recko)

lata okupacja. 11 listopada 1918 roku na wieść o rewolucji w Niemczech, okupanci na krótko opuścili powiat sokólski. Władzę przejęła tworząca się miejscowa Polska Organizacja Wojskowa (POW). Składała się ona głównie z dawnych Dowborczyków. Wśród nich był Michał Recko, żołnierz I Korpusu Polskiego w Rosji gen. Józefa Dowbór – Muśnickiego, uczestnik walk z bolszewikami. Po czterech dniach – 15 listopada 1918 roku Niemcy wrócili do Sokółki, rozbrajając żołnierzy POW. Dla zastraszenia mieszkańców okupanci rozstrzelali pięciu działaczy niepodległościowych. Byli to: kpt. Władysław Borowski, ppor. Antoni Grasewicz, szer. Zygmunt Gitcher, szer. Adam Mudrewicz i szer. Konstanty Boćkowski. Ich grób znajduje się przy sokólskim kościele pw. św. Antoniego Padewskiego. Mord ten nie był jednak w stanie zatrzymać biegu wydarzeń. Polacy, mimo przeszkód ze strony okupanta, tworzyli zręby własnej administracji. Z inicjatywy Nikodema Hryckiewicza pochodzącego z Nierosna (gm. Dąbrowa), powołano Radę Powiatu Sokólskiego. Naczelnikiem powiatu został inż. Marian Böehr, właściciel majątku w Makowlanach koło Sidry.

23 grudnia 1918 roku powstała Samoobrona Ziemi Grodzieńskiej z gen. Mikołajem Sulewskim na czele. Obejmowała ona swoim zasięgiem powiat sokólski. Istniała do kwietnia 1919 roku, gdy na opuszczone przez Niemców tereny wkroczyło polskie wojsko. W Sokółce polscy żołnierze pojawili się 30 kwietnia 1919 roku. Tego dnia Sokółka po raz pierwszy znalazła się w granicach administracyjnych Polski (wcześniej należała do Wielkiego Księstwa Litewskiego). Rozpoczęto formowanie regularnych jednostek wojska polskiego na tym obszarze. Powstał Grodzieński Pułk Strzelców. Jednym z jego organizatorów był ppor. Nikodem Sulik, pochodzący z Kamiennej Starej koło Dąbrowy Białostockiej, późniejszy generał i bohater spod Monte Cassino.

Polacy przejmowali administrację. Marian Böehr został pierwszym starostą powiatu sokólskiego, a Nikodem Hrynkiewicz i Antoni Krejbich – pierwszymi posłami Sejmu Ustawodawczego.

Rok 1920 w Sokółce

Najazd bolszewicki 1920 roku nie ominął Sokółki. Od 23 lipca na przedpolu miasta ciężkie boje z sowieckim korpusem konnym Gaj Chana i armią gen. Siergiejewa toczyła dywizja gen. Lucjana Żeligowskiego i grupa gen. Stefana Witkowskiego. Polskie oddziały próbowały powstrzymać najeźdźców. 25 lipca Sokółkę ostrzelała artyleria bolszewicka, w wyniku czego część miasta spłonęła. Na ulicach doszło do walk na bagnety. Zagrożeni okrażeniem żołnierze polscy wycofali się z Sokółki. Nastąpiła trwająca miesiąc okupacja bolszewicka. Władzę z ramienia okupantów objął komitet rewolucyjny (zw. Rewkomem) złożony głównie z miejscowych Żydów i wyznawców prawosławia. W Sokółce doszło do pojedynczych mordów na Polakach. Kozacy masowo rabowali mienie mieszkańców.

17 sierpnia sowieccy okupanci obwieścili zdobycie Warszawy, co wywołało fale entuzjazmu u Żydów. Radość była jednak przedwczesna. Prowadzona przez Marszałka Józefa Piłsudskiego zwycięska kontrofensywa znad Wieprza położyła kres okupacji sowieckiej. Przez teren sokólszczyzny wycofywały się pokonane III i XVI Armia sowiecka. 24 sierpnia w mieście na krótko pojawili się polscy ułani. Ostatecznie oddziały 21. Górskiej Dywizji Piechoty po walce wkroczyły do Sokółki 28 sierpnia. Wycofujący się bolszewicy przeprowadzili kilka egzekucji, m.in. zastrzelili właściciela gospodarstwa z pobliskiej wsi Hałe.¹ W mieście stacjonował 4 Pułk Piechoty Dywizji Podhalańskiej i 5 Pułk Piechoty Legionów. Front zatrzymał się na linii Nowy Dwór – Odelsk – Kuźnica.

19 września Józef Piłsudski wydał rozkaz do rozpoczęcia bitwy nad Niemnem. Marszałek objął bezpośrednią komendę nad 2 Armią gen. Edwarda Rydza – Śmigłego i 4 Armią gen. Władysława Sikorskiego. Bitwa niemieńska miała na celu ostateczne rozbitcie sowieckich armii Frontu Zachodniego. Rosjanie odbudowali swoje siły po klęsce poniesionej w połowie sierpnia pod Warszawą i przygotowywali nową ofensywę. Piłsudski postanowił uprzędzić wroga. Plan Piłsudskiego zakładał związanie przeciwnika atakiem 2 Armii na Grodno i 4 Armii na Wołkowysk, przy jednoczesnym dokonaniu manewru okrążającego siły przeciwnika przez grupę uderzeniową na głębokie tyły Armii Czerwonej - wzdłuż osi Sejny – Druskienniki – Lida. 20 września polskie siły stacjonujące na linii Suwałki – Sejny – Sokółka – Brzostowica Wielka – Prużany – Kobryń zaatakowały cztery armie Tuchaczewskiego. Po stronie polskiej zaangażowanych w walkę było 67 tys. żołnierzy, a sowieckiej – 73 tys. Polakom udało się zająć Druskienniki, Wołkowysk, Grodno, i Lidę oraz sforsować Niemen. Wojska polskie rozbiły nieprzyjaciela, zmuszając do wycofania się na Wschód. Odwrót bolszewików przybierał miejscami charakter panicznej ucieczki. Polacy opanowali znaczną część Kresów. Armia Czerwona poniosła drugą po bitwie nad Wisłą wielką klęskę. W ręce polskie dostało się 40 tys. jeńców i 140 dział. Wynik batalii zmusił Moskwę do rezygnacji z prób podboju Polski i ofensywy na Europę. Bitwa nad Niemnem wywarła znaczny wpływ na kształt przyszłych granic II Rzeczypospolitej.

Podczas bitwy nad Niemnem Kwatera Naczelnego Wodza znajdowała się na Dworcu PKP w Białymstoku. Marszałek Józef Piłsudski niemal codziennie wyjeżdżał

¹ Obecnie urzędowa nazwa Hałe

na inspekcje w terenie. Kilkakrotnie przejeżdżał przez Sokólkę. 24 września udał się do Lipska, gdzie konferował z gen. Rydzem – Śmigłym i wizytował dowództwo Ochotniczej Dywizji Piechoty płk. Adama Koca. Nakazał mu wydzielić 3 tysiące kresowców ze składu swej dywizji i oddać do dyspozycji generała Lucjana Żeligowskiego. Mieli oni zostać wykorzystani w planowanej operacji odebrania Wilna Litwinom. W Lipszczanach Marszałek przeprowadził odprawę w dowództwie 1 Brygady Piechoty. Następnego dnia był w Kuźnicy i w Sokółce. W Sokółce od 24 września mieścił się sztab dowodzenia 2 Armii gen. Edwarda Rydza – Śmigłego. To tutaj Piłsudski wydał rozkaz gen. Rydzowi – Śmigłemu do ataku na Lidę. Przed planowaną bitwą wizytował dowództwo 21. Górskiej Dywizji Piechoty, której natarcie ruszyło z terenu Sokółki na Grodno. Po zdobyciu 25 września Grodna, sowieci rozpoczęli odwrót, a Sokółka przestała być miastem frontowym.

Do 12 października 1920 roku, czyli dnia podpisania preliminarzów pokojowych, Józef Piłsudski regularnie kursował między kwaterą w Białymstoku, a Grodnem. Za każdym razem przejeżdżał przez Sokólkę. 28 września ponownie zatrzymał się w mieście na kilka godzin. Niestety, bliższych szczegółów pobytu Marszałka Józefa Piłsudskiego w Sokółce nie znamy.

W II Rzeczypospolitej

W walkach z bolszewikami brało udział kilkudziesięciu mieszkańców Ziemi Sokólskiej. W latach 1918-1920 na różnych frontach poległo 77 żołnierzy z Sokółki i okolic. Ponadto na Ziemi Sokólskiej poległo 62 żołnierzy z innych zakątków Polski. 39 z nich

Kwatera żołnierzy polskich poległych podczas bitwy nad Niemnem w 1920 roku na sokólskim cmentarzu fot. D. Bielek

pochowano w kwaterze wojskowej na cmentarzu parafialnym przy kościele pw. św. Antoniego Padewskiego.

Józef Daszuta – bohater spod Berezyny

Sokółka miała swoich bohaterów wojny z bolszewikami. Jednym z nich był niespełna 18-letni Józef Edward Daszuta (1902-1940?), ochotnik wojny polsko-bolszewickiej, bohater walk nad Berezyną. Za męstwo Józef Piłsudski osobiście udekorował go srebrnym krzyżem *Virtuti Militari*,

Ustawiony w centrum Sokółki Pomnik Włocławski z 1927 roku, wrócił do oryginalnego pięcioletniego kształtu w 2007 roku. Monument został ponownie wyświęcony 15 sierpnia 2008 roku – fot. J. Rećko

bę Lenina. Potem Żydzi - na polecenie Niemców - wywieźli Lenina na łąki przy ul. Ogrodowej w Sokółce. Pomnik z 1927 roku poskładano w 1965 roku i zadedykowano ofiarom okupacji hitlerowskiej. Brakowało na nim segmentu z historycznymi napisami, który – jak sądzono – zaginął bezpowrotnie (po raz ostatni był widziany w 1939 roku). Niespodziewanie odnaleziono go we wrześniu

Bronisław Włocławski, współtwórca „Sokoła”

mówiąc: „Honor i zaszczyt dla mnie przypiąć tak wysokie odznaczenie do tak młodej piersi”. Jego losy po klęsce wrześniowej 1939 roku, podobnie jak wielu innych bohaterów tej wojny, były tragiczne. Aresztowało go NKWD, po czym trafił do więzienia w Mińsku. W 1940 roku ślad po nim zaginął.

Obronców Ojczyzny z wojny polsko-bolszewickiej upamiętniono w Sokółce pomnikiem, który ustawiono w parku w centrum miasta w 1927 roku. Na jednym z jego segmentów wygrawerowano dedykację „Dzieciom Polskiej Ziemi poległym w jej obronie w 1920 roku – wdzięczne miasto Sokółka”. Ciekawa jest historia tego monumentu. W 1939 roku został on rozebrany przez Sowieców, którzy na postumencie ustawili rzeź-

Uroczystości założenia ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego w Sokółce – warta honorowa przy popiersiu Woźna

Oddział Kolejowego Przystosobienia Wojskowego na Dworcu PKP w Sokółce, 1938 r.

2007 roku. Robotnicy pracujący przy usuwaniu awarii przyłącza wodociągowego obok siedziby Urzędu Miejskiego, natrafili na duży kwadratowy przedmiot. Okazało się, że to zaginiony fragment historycznego pomnika z 1927 roku. Kamienna część przeleżała pod ziemią 68 lat! Odnaleziony fragment pomnika poddano renowacji i przed końcem 2007 roku zamontowano na jego pierwotnym miejscu. Pomnik stoi na zmodernizowanym skwerze obok Urzędu Skarbowego przy głównej ulicy Sokółki.

Szwadron konny Związku Strzeleckiego z Rozedrunki Starej podczas uroczystości 3 maja 1935 r., w Sokółce

Patrol Narciarski Związku Strzeleckiego z Sokółki na trasie Żułów – Wilno, 25 II 1938 r.

W okresie międzywojennym w Sokółce mieściły się koszary kadr zapasowych 6 i 41 Pułku Piechoty, Dywizjonu Taborów oraz 3 Szpitala Okręgowego.

Kult Józefa Piłsudskiego szczególnie rozwijał się w wojsku polskim i w organizacjach paramilitarnych. Wśród tych ostatnich w Sokółce wyróżniały się w tym zakresie Związek Strzelecki „Strzelec” i młodzieżowy „Sokół”. Współtwórcą „Sokoła” był Bronisław Łukaszewicz, żołnierz osobistej ochrony Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego. W mieście organizowano różnego rodzaju uroczystości, turnieje, konkursy, zawody sportowe, rajdy do miejsc związanych z Twórcą II Rzeczypospolitej. Jedną z ulic miasta otrzymała imię Józefa Piłsudskiego. W dniu imieniny Marszałka wysyłano solenizantowi adresy holdownicze. W Ewidencji Zbiorów Muzeum w Belwederze pod poz. 727 wpisano adres holdowniczy z 19 marca 1927 roku nadesłany przez władze miasta, organizacje i obywateli Sokółki. W następnym roku przedstawiciele powiatu sokólskiego wzięli udział w wyjeździe do Warszawy na imieniny Piłsudskiego. Zostali przyjęci przez Aleksandrę Piłsudską i ówczesnego wicepremiera Kazimierza Bartla, ponieważ samego Marszałka nie było wtedy w Warszawie.

12 maja 1935 roku garnizon w Sokółce świętował oddanie do użytku lokalu Ogniska dla podoficerów zawodowych. Uroczystość wieńczył raut żołnierski, na którym wznoszono toasty na cześć Marszałka Józefa Piłsudskiego. Jako pierwszy przemówienie wygłosił i wznosił toast komendant garnizonu w Sokółce mjr dr Ernst Pęski. Następnego dnia do miasta dotarła wieść o śmierci Wodza. Nastroj zmienił się radykalnie. Zapanowała żałoba. Wywieszono flagi narodowe ozdobione kirem,

opuszczone do pół masztu. Ludzie z niedowierzaniem, zatrzymywali się na ulicy i zadawali pytania – „Czy to na pewno, prawda?”.

Wkrótce powołano Komitet Obywatelski powiatu sokólskiego, którego zadaniem była organizacja i koordynacja uroczystości żałobnych na terenie miasta i powiatu. W Dywizjonie Taborów wystawiono popiersie Wodza i zaciągnięto wartość honorową. Wczesnym rankiem 31 maja 1935 roku przez Sokólkę przejechał specjalny pociąg z Warszawy do Wilna wiozący srebrną urnę z sercem Marszałka.

PROGRAM
uroczystości żałobnych ku czci zmarłego

JÓZEFA
PIŁSUDSKIEGO

1-go Marszałka Polski i Wodza Narodu.

„CIAŁO NA WAWELU – SERCE W WILNIE.”

Dzień 17 maja r. b.

O godz. 11-ej odprawione zostaną we wszystkich świątyniach
uroczyste nabożeństwa żałobne.

Wszystkie organizacje społeczne i szkoły powiatowe Nr. 1 i 2 z m. Sokółki i sąsiednich szkół przybędą ze studentami przybrały kłosa do największego kościoła parafialnego Ś. Katalidiego.

W czasie uroczystości 1 i 2 od 11-ej do 12-ej w świątyniach będą 100 dzwonów.

W ciągu 5-ciu minut od 11-ej do 11.30 godz. będą syreny, salwosy i samochodów.

O godz. 19 m. 30 odbędzie się w Domu Ludowym URO-
CZYSTA AKADEMJA ŻAŁOBNA.

Na sygnały syreny i dzwonów (w przybliżeniu około 10.45 – 10.50) wstrzymuje się wszelki ruch uliczny pieszy i kołowy i w tym czasie przebiegające oddają ustnie hołd Zmarłemu przez zatrzymanie się, odkrycie głów i skupienie 2-3 minutowe milczenie.

Komitet apeluje do wszystkich właścicieli zakładów pracy, przedsiębiorstw, instytucji, urzędów, właścicieli sklepów, aby od godz. 10.30 do godz. 12.30 i od godz. 19-ej do 21-ej przerwali pracę, zamknęli sklepy i wraz z zatrudnionymi wzięli udział w uroczystościach.

Niech Żałoba i ból pogłębią w nas zrozumienie nasze – całego Narodu – odpowiedzialności przed Jego Duchem i przed przyszłymi pokoleniami (Orędzie Prezydenta R. P.).

Sokółka, w maju 1935 r.

KOMITET OBYWATELSKI
pow. Sokólskiego.

Niezwykłe uroczyste przebieg miały w Sokółce obchody 3 rocznicy śmierci Marszałka. 11 maja 1938 roku przez miasto przejechała sztafeta motocyklowa wioząca ziemię z Żułowa na Sowiniec. Ceremonia powitania odbyła się na Placu Kościuszki. Uczestniczyły w niej władze powiatu, miasta, wojsko, uczniowie i mieszkańcy. Następnego dnia obok Szkoły Podstawowej nr 1 stanęło popiersie Piłsudskiego, przy którym zaciągnięto wartę honorową. W kościele pw. św. Antoniego Padewskiego ustawiono symboliczny katafalk. Po uroczystym nabożeństwie odbył się capstrzyk. O godz. 20.40 zawyły syreny, po czym zapanowała 3 minutowa cisza. Na koniec odczytano wyjątki z pism Marszałka.

W III Rzeczypospolitej

Po upadku komunizmu, w Sokółce, podobnie jak i w całym kraju zaczęto publicznie przywracać pamięć o Wielkim Polaku. Na początku lat 90-tych XX wieku nazwa jednej z głównych ulic w mieście została „przemianowana” z ul. Waryńskiego na ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Największym wyrazem hołdu dla zwycięskiego wodza wojny polsko – bolszewickiej i bohaterów Bitwy Niemeńskiej 1920 roku było odsłonięcie pomnika Józefa Piłsudskiego w Sokółce poświęconego ich pamięci. Sokółka była pierwszym polskim miastem, w którym upamiętniono bitwę nad Niemnem. W listopadzie 1996 roku odsłonięto pomnik Piłsudskiego z okolicznościową tablicą. Umieszczono na niej napis następującej treści: „Bohaterom zwycięskiej Bitwy nad Niemnem z Rosją bolszewicką w 1920 roku”.

11 listopada 2008 roku pod pomnikiem Marszałka Józefa Piłsudskiego w Sokółce odbyły się uroczystości upamiętniające 90-tą rocznicę odzyskania niepodległości – fot. G. Otoka

Z wnioskiem o zbudowanie pomnika wystąpił w kwietniu 1995 roku Zarząd Miejskiego Koła Związku Emerytów i Rencistów. We wrześniu tego samego roku uchwałą Rady Miejskiej powołano 14-osobowy Społeczny Komitet Budowy Pomnika. Jego przewodniczącym został Kazimierz Wołyniec – emerytowany nauczyciel i były dyrektor Zespołu Szkół Rolniczych w Sokółce. Pomnik powstał z datków społeczeństwa. Kasę Komitetu Budowy wspomogła Rada Miejska, a także Ryszard Kaczorowski – ostatni Prezydent RP na uchodźstwie. Ten ostatni był honorowym gościem uroczystego odsłonięcia monumentu w dniu 20 listopada 1996 roku.

Pomnik poświęcony Marszałkowi to brązowe popiersie przedstawiające Józefa Piłsudskiego z ostatnich lat jego życia. Zaprojektował je i wykonał Jerzy Grygorczuk – znany białostocki rzeźbiarz. Pod pomnikiem Marszałka odbywają się wszystkie uroczystości patriotyczne w Sokółce.

Tablica na pomniku Marszałka Józefa Piłsudskiego - fot. J. Recko

Literatura:

- Ameljańczyk Kazimierz, Sokólszczyzna. Wybór materiałów źródłowych do dziejów Ziemi Sokólskiej, cz. I, Lata 1789 – 1807, Białystok – Sokółka – Rozedranka 1999
- Ameljańczyk Kazimierz, Ziemia Sokólska, część II. Szkice źródłowe do dziejów Sokólszczyzny (XVII – XIX wiek), Sokółka 2000
- Augustynowicz Piotr, Białostoczczyzna w blasku legendy Marszałka Józefa Piłsudskiego 1926 – 1939, Białystok 2008
- Bondarczyk Krzysztof, Przyczynki sokólskie, Warszawa 2001
- Bondarczyk Krzysztof, Rok 1920 w Sokółce „Białostoczczyzna” t. 3, 1990 r. s. 34- 36
- Gajdzis Tadeusz, Wolność krzyżami znaczonea... Sokółka – moje rodzinne miasto 1863 – 1920 – 1939, Białystok 2003
- Gajdzis Tadeusz, Ziemia zroszona łzami... Sokółka – moje rodzinne miasto 1939-1947, Białystok 2000
- Jędrzejewicz Wacław, Cisek Janusz, Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego, Kraków Łomianki 2007, t. II, s. 424 – 437.
- Kuczmarowski A. kapral, Z Garnizonu Sokółka, „Wiarus” nr 22 z 1 VI 1935 r., s. 536

